

પ્રવચન નં. ૨૭૪ ગાથા-૧૯૭, ૧૯૮, શ્લોક-૧૩૬ શનિવાર, અષાઢ વદ ૫,
તા. ૧૪-૦૭-૧૯૭૯

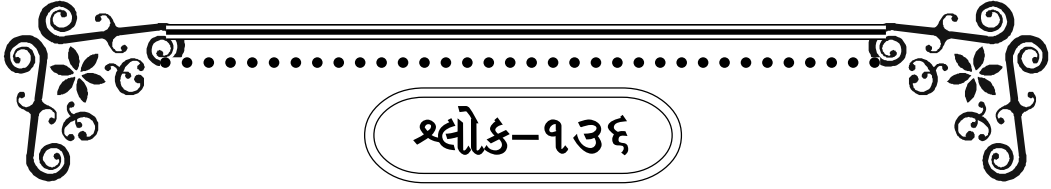
ગાથા-૧૯૭ ના ભાવાર્થ ઉપર પ્રવચન

ભાવાર્થ છે ને ? ૧૯૭ (ગાથાનો) ભાવાર્થ. 'નિર્જરા અધિકાર'. 'કોઈ શેઠે પોતાની દુકાન પર કોઈને નોકર રાખ્યો. દુકાનનો બધો વેપાર-વણજ-ખરીદવું, વેચવું વગેરે સર્વ કામકાજ-નોકર કરે છે તોપણ તે વેપારી નથી...' એનો એ સ્વામી નથી. 'કારણ કે તે વેપારનો અને વેપારના લાભ-નુકસાનનો સ્વામી નથી;...' લાભ-નુકસાન તો શેઠને છે, નોકર કામ ગમે એટલું કરે. 'તે તો માત્ર નોકર છે, શેઠનો કરાવ્યો બધું કામકાજ કરે છે. જે શેઠ છે તે વેપાર સંબંધી કાંઈ કામકાજ કરતો નથી,...' ઘરે બેઠો હોય. કાલે 'રાણપુર'નું કહ્યું હતું ને ? એક શેઠ(ને) નોકર (કહે છે), 'અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, તમારું કામ નથી, તમે ઘરે ચાલ્યા જાઓ.' સમજી જાય (કે), આપણું કામ નહિ, ઈ એનું કામ, નોકરનું કામ (છે).

'ઘેર બેસી રહે છે તોપણ તે વેપારનો અને વેપારના લાભ-નુકસાનનો ધણી હોવાથી તે જ વેપારી છે. આ દષ્ટાંત સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ પર ઘટાવી લેવું. જેમ નોકર વેપાર કરનારો નથી તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ વિષય સેવનારો નથી,...' આહા..હા...! કરવા જેવું આ છે એવું પહેલું વલણ તો કરે કે આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ છે. જે આનંદના સ્વાદ આગળ ચૌદ બ્રહ્માંડ જેને તુચ્છ લાગે છે. એવો આત્મામાં એ આનંદ છે. અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો ભગવાન છે. એ અતીન્દ્રિય આનંદનો જેને સ્વાદ આવ્યો, જાણવામાં આવ્યું કે આ તત્ત્વ તો અનંત જ્ઞાન અને અનંત આનંદથી ભરેલો પદાર્થ છે. એવું જેને અંતર દષ્ટિમાં, અનુભવમાં આવ્યું એ સમ્યગ્દષ્ટિ કામ કરતા છતાં એ કરતો નથી. આ..હા...! કેમકે એનો સ્વામી

થતો નથી. આહા..હા...!

‘મિથ્યાદષ્ટિ...’ જેમ નોકર વેપાર કરનારો નથી તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ વિષય સેવનારો નથી, અને જેમ શેઠ વેપાર કરનારો છે તેમ મિથ્યાદષ્ટિ વિષય સેવનારો છે.’ નિવૃત્તિ લઈને ભલે એક કોર બેઠો હોય. આહા..હા...! દુકાનના ધંધાનું કાંઈ કામકાજ ન કરતો હોય પણ અંતરમાં એ ધંધાના લાભ અને નુકસાનનો ધણી તો એ છે. એમ મિથ્યાદષ્ટિ બહારમાં વેપાર, ધંધા આદિ ન કરતો હોય પણ અંદરમાં સ્વરૂપથી વિરૂદ્ધ રાગના ભાગને પોતાનો માની અને તેમાં તે પડ્યો છે તે બાલ્યના વેપારનો ધંધો ન કરતો હોય તોપણ કરે છે. આહા..હા...! આવું કામ છે.

શ્લોક-૧૩૬

(મન્દાક્રાન્તા)

સમ્યગ્દૃષ્ટેર્ભવતિ નિયતં જ્ઞાનવૈરાગ્યશક્તિઃ ।
સ્વં વસ્તુત્વં કલયિતુમયં સ્વાન્યરૂપાપ્તિમુક્ત્યા ।
યસ્માજ્ઞાત્વા વ્યતિકરમિદં તત્ત્વતઃ સ્વં પરં ચ
સ્વસ્મિન્નાસ્તે વિરમતિ પરાત્સર્વતો રાગયોગાત્ ॥૧૩૬ ॥

હવે આગળની ગાથાઓની સૂચનાનું કાવ્ય કહે છે :-

શ્લોકાર્થ :- [સમ્યગ્દૃષ્ટેઃ નિયતં જ્ઞાન-વૈરાગ્ય-શક્તિઃ ભવતિ] સમ્યગ્દષ્ટિને નિયમથી જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની શક્તિ હોય છે; [યસ્માત્] કારણ કે [અયં] તે (સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ) [સ્વ-અન્ય-રૂપ-આપ્તિ-મુક્ત્યા] સ્વરૂપનું ગ્રહણ અને પરનો ત્યાગ કરવાની વિધિ વડે [સ્વં વસ્તુત્વં કલયિતુમ્] પોતાના વસ્તુત્વનો (યથાર્થ સ્વરૂપનો) અભ્યાસ કરવા માટે, [ઇદં સ્વં ચ પરં] ‘આ સ્વ છે (અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપ છે) અને આ પર છે’ [વ્યતિકરમ્] એવો ભેદ [તત્ત્વતઃ] પરમાર્થે [જ્ઞાત્વા] જાણીને [સ્વસ્મિન્ આસ્તે] સ્વમાં રહે છે (-ટકે છે) અને [પરાત્ રાગયોગાત્] પરથી-રાગના યોગથી-[સર્વતઃ] સર્વ પ્રકારે [વિરમતિ] વિરમે છે. (આ રીત જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વિના હોઈ શકે નહિ.) ૧૩૬.

શ્લોક-૧૩૬ ઉપર પ્રવચન

‘હવે આગળની ગાથાઓની સૂચનાનું કાવ્ય કહે છે :-’ ૧૩૬ કાવ્ય.

(મન્દાક્રાન્તા)

સમ્યગ્દૃષ્ટેર્ભવતિ નિયતં જ્ઞાનવૈરાગ્યશક્તિઃ ।
સ્વં વસ્તુત્વં કલયિતુમયં સ્વાન્યરૂપાપ્તિમુકત્યા ।
યસ્માજ્ઞાત્વા વ્યતિકરમિદં તત્ત્વતઃ સ્વં પરં ચ
સ્વસ્મિન્નાસ્તે વિરમતિ પરાત્સર્વતો રાગયોગાત્ ॥૧૩૬॥

ઓ...હો...હો...! એક કળશમાં કેટલું ભર્યું છે! [સમ્યગ્દૃષ્ટેઃ નિયતં જ્ઞાન-વૈરાગ્ય-શક્તિઃ ભવતિ] શુદ્ધ સ્વરૂપ અનાદિ પરમાનંદમૂર્તિ પ્રભુ, એનો જ્યાં અનુભવ (થયો) અને તેની શક્તિ અને સામર્થ્યની પ્રતીતિ ને જ્ઞાન ને અનુભવ થયો એ સમ્યગ્દૃષ્ટિ (છે). ત્રિકાળી અનંત આનંદ અને અનંત જ્ઞાન, પૂર્ણ અનંત સ્વભાવ, પરમાત્મસ્વરૂપ જ પોતે પ્રભુ છે. સ્વભાવથી, શક્તિથી, સત્ત્વથી, ભાવથી (ભરેલો છે). એ ભાવને જેણે અનુભવ્યો. અનાદિથી કર્મચેતના અને કર્મફળચેતનાનો અનુભવ હતો. કર્મચેતના એટલે રાગ. રાગનું વેદન અને રાગનું ફળ દુઃખનું વેદન. અનાદિનું (તેનું વેદન છે). દિગંબર સાધુ નવમી ત્રૈવેચક ગયો તોપણ ઈ હતું. આ તો જ્યાં અંદર ફરે છે, વસ્તુની દૃષ્ટિ ફરે છે. ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપે ભરેલો, એનો જ્યાં અંદર સ્વીકાર અને અનુભવ થાય છે ત્યારે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નિયમથી જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય(ના) સામર્થ્યવાળો હોય છે. નિશ્ચયથી સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને રાગનો વૈરાગ્ય. આહાહા...! આવી વસ્તુ છે. આ તો હજી પહેલી ભૂમિકાની વાત છે.

‘નિયમથી...’ એમ છે ને? ‘નિયતં’ છે ને? ‘નિયતં’ ‘સમ્યગ્દૃષ્ટેઃ નિયતં’ નિશ્ચયથી જ્ઞાન, વૈરાગ્ય શક્તિ ‘ભવતિ’. આહા...! એટલે શું કહે છે? ખરેખર તેને જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય હોય છે. શાસ્ત્રના જાણપણ અને પર (પદાર્થ છોડીને) બેસે માટે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય થઈ ગયો, એમ નથી. ખરેખર જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય, એમ કહ્યું છે ને? નિશ્ચયથી જ્ઞાન (અર્થાત્) સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યપ્રભુ, એનું જ્ઞાન. એને જ્ઞેય બનાવીને (થયેલું) જ્ઞાન, એને જ્ઞેય બનાવીને (થયેલી) શ્રદ્ધા અને એને જ્ઞેય બનાવીને એમાં રમણતાનો અંશ (પ્રગટવો). દર્શન, જ્ઞાન અને સ્વરૂપાચરણ. એવો જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ (તેને) નિશ્ચયથી જ્ઞાન અને વૈરાગ્યનું સામર્થ્ય હોય છે. જ્ઞાનનું પણ બળ હોય છે અને વૈરાગ્યનું પણ બળ હોય છે. આહાહા...! સ્વરૂપનું પણ જ્ઞાન, એનું પણ બળ હોય છે અને રાગની ક્રિયા દયા, દાન, વ્રતાદિ એનાથી પણ વિરક્ત છે. એવું વૈરાગ્યબળ છે. આહાહા...! એ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની શક્તિ હોય છે.

[યસ્માત્] ‘કારણ કે...’ [અયં] ‘તે (સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ)...’ [સ્વ-અન્ય-રૂપ-આપ્તિ-મુકત્યા]

એટલે સ્વ-રૂપની 'આપ્તિ' અને પરરૂપનું 'મુક્ત્યા'. છે? સ્વ-રૂપ એમ લેવું. 'રૂપ' છે ને ત્રીજો બોલ? સ્વરૂપની 'આપ્તિ' એટલે સ્વરૂપનું ગ્રહણ અને અન્ય રૂપનું 'મુક્ત્યા', અન્ય રૂપ 'મુક્ત્યા' (અર્થાત્) પરનો ત્યાગ. આહાહા...! શબ્દો તો થોડા છે પણ (ભાવ ઘણા ભર્યા છે). સ્વરૂપનું ગ્રહણ અને પરરૂપનો ત્યાગ (એ) વૈરાગ્યની વાત કરી. રાગાદિ પર. પરવસ્તુ છે એ તો છૂટેલી જ પડી છે.

સ્વરૂપ - સ્વ-રૂપ, એની 'આપ્તિ', સ્વરૂપ એની 'આપ્તિ' એટલે ગ્રહણ. શુદ્ધ સ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ... આહાહા...! જેના આનંદના સ્વાદ આગળ ઇન્દ્રના ઇન્દ્રાસનો પણ જ્યાં સડેલાં મડદાં જેવાં, મીંદડાં, સડેલાં કૂતરા હોય એવું લાગે. એવો એનો સ્વાદ છે, કહે છે. આહાહા...! એવા (સ્વરૂપના) સ્વાદથી પરિપૂર્ણ ભરેલો છે. એ સ્વરૂપની 'આપ્તિ', સ્વરૂપની 'આપ્તિ' છે ને? 'આપ્તિ' એટલે ગ્રહણ. અને પરરૂપ એમ લેવું. અન્ય રૂપ. સ્વરૂપની 'આપ્તિ' અને અન્યરૂપનું 'મુક્ત્યા'. બે શબ્દમાં આટલું મૂક્યું છે. સ્વરૂપનું ગ્રહણ એટલે સ્વરૂપની 'આપ્તિ' અને અન્ય રૂપનું 'મુક્ત્યા' - પરનો ત્યાગ. આહાહા...! શબ્દો બહુ થોડા છે, ભરેલો ભાવ અંદર ઘણો છે. આહાહા...!

મૂળ વાત ઈ છે કે આત્મા અનંત અનંત શાંતિ, આનંદનો સાગર (છે) એનો એને મહિમા આવ્યો નથી. આહાહા...! એની એને વિશેષતા, બીજી બધી ચીજ કરતાં એની વિશેષતા ભાસતી નથી. આ વાંધા અહીં છે. દુનિયાની બધી ચીજો, આબરુ-કીર્તિ, બહાર હા..હો, હા..હો... ચક્રવર્તીના રાજ ને દેવ ખમા ખમા કરે, સોળ હજાર દેવ! એની વિશેષતા જેને નથી લાગતી પણ આત્માનું સ્વરૂપ અનંત ગુણનો ભંડાર (ભાસે છે તેની પાસે) આહાહા...! આ બધો ભંગાર છે. ભગવાન અનંત ગુણનો ભંડાર છે. આ નહોતું કહેતા કે ઓલો ભંગાર પડશે. કટકા થઈને (પડશે). આહાહા...! અમારે છે ને? 'જ્ઞાવાભાઈ', 'મનહર' એને આ ધંધો છે. શું કહેવાય ઈ? ભંગાર.. ભંગાર! કરોડપતિ છે. ભંગારનો આખો કૂવો એક ફેરી ભર્યો હતો. ભંગાર લાવી લાવીને આખો કૂવો (ભરેલો). પૈસા ઘણા, એમાં પાછા પૈસા પેદા થઈ ગયા. ભંગાર. અહીં કહે છે કે, એક કોર ભંડાર અને એક કોર ભંગાર. આહાહા...!

ભગવાન અંદર એકલા અનંત ગુણનો ભંડાર છે. એની અધિકતા અને વિશેષતા આગળ કોઈ ચીજ વિશેષતા અને અધિકતા લઈ જતું નથી. આહાહા...! દેહને જોવો નહિ, દેહ છે એ જડ માટી (છે). આહા...! આ ભાઈ ગુજરી ગયા ને? 'જયંતિભાઈ'. બિચારા અહીં રહેતા ઘણીવાર. શ્વાસ માટે ગયેલા, ઓક્સિજન (લેવા ગયેલા). દેહ પૂરો થઈ ગયો, જાઓ! આહાહા...!

અહીં કહે છે કે, પોતે ભગવાનઆત્મા સ્વ-રૂપની 'આપ્તિ' અને અન્ય રૂપનું 'મુક્ત્યા'. આહા...! બે શબ્દમાં તો (કેટલું ભર્યું છે)! પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો ભગવાન, એ સ્વ-રૂપની 'આપ્તિ' (એટલે) ગ્રહણ, એ સ્વરૂપનું ગ્રહણ અને રાગનો કણ ચાહે તો શુભ હો એ પરરૂપનો ત્યાગ. પરરૂપની 'મુક્તિ'. આહાહા...! છે? 'સ્વ-રૂપ-આપ્તિ -

અન્ય રૂપ મુક્ત્યા' આટલા શબ્દોમાં તો.. આહા..! પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ ભગવાન, એનો જ્યાં સ્વીકાર અને ગ્રહણ (થયું), દષ્ટિમાં તેનો આદર અને અનુભવ (થયો)... આહાહા..! અને રાગથી માંડીને બધી ચીજ, રાગ ને વિકાર એ અન્યરૂપનો ત્યાગ. અહીં બાહ્યના ત્યાગની વાત નથી. બાહ્યનો ત્યાગ તો અનાદિ(થી) છે જ. બાહ્ય ચીજ તો ગ્રહી નથી તેથી ત્યાગ છે ઈ ક્યાં (કરવાનો રહે છે)? આહાહા..!

શાસ્ત્રમાં તો ત્યાં સુધી આવ્યું કે રાગરૂપે થયો નથી તો પરચખાણ રાગને છોડવું પણ ક્યાં રહ્યું? એ તો જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે રહે એનું નામ પરચખાણ (છે). આવે છે ને? 'સમયસાર' (૩૪મી ગાથા). રાગનો ત્યાગ એ પણ નથી, કહે છે. આહાહા..! પરચખાણની વ્યાખ્યા છે. કેમકે સ્વરૂપ જે ચૈતન્ય, એણે રાગ ગ્રહ્યો છે કે દિ' કે છોડે ? પરનું તો ગ્રહણ-ત્યાગ છે જ નહિ. આહાહા..! પણ સ્વરૂપ ચૈતન્ય સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એણે રાગ ગ્રહ્યો છે કે દિ' તે રાગ છોડીને પરચખાણ કરે? આહાહા..! આત્મા આત્મરૂપે ઈર્ષ્યો એનું નામ રાગનો ત્યાગ નામમાત્ર કહેવાય. આહાહા..! લોકોની મહિમા બાહ્ય ત્યાગ ઉપર છે. એથી અંતરના સ્વરૂપનું ગ્રહણ અને રાગાદિનો ત્યાગ, એનું એને માહાત્મ્ય સૂઝતું નથી. આહાહા..! બહાર(નું) છોડવું, આણે આમ કર્યું, દુકાન છોડી, આણે શરીરથી જાવજીવ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું, એ બધી બહારની ચીજો છે. આહાહા..!

અહીં તો સ્વરૂપ, એનું ગ્રહણ. અન્ય રૂપ (એટલે) રાગાદિ વિકલ્પ, એનો ત્યાગ. અહીં તો ગ્રહણ અને ત્યાગ કહેવું છે ને? નહિતર તો રાગનો ત્યાગ પણ નામમાત્ર છે. કારણ કે સ્વરૂપ રાગરૂપે થયું નહોતું. તેથી જે સ્વરૂપ છે તેમાં રહ્યો તે જ પરચખાણ થયું. તે જ રાગનો ત્યાગ નામમાત્ર કહેવાય. આહાહા..!

'સ્વ-અન્ય-રૂપ-આપ્તિ-મુક્ત્યા' આહા..! 'ત્યાગ કરવાની વિધિ વડે...' [સ્વં વસ્તુત્વં કલયિતુમ્] ઓલામાં 'આપ્તિ' કીધી હતી ને? સ્વરૂપની 'આપ્તિ'. હવે એ સ્વવસ્તુનું 'કલયિતુ' (અર્થાત્) પોતાના સ્વરૂપનો અનુભવ. 'પોતાના વસ્તુત્વનો (યથાર્થ સ્વરૂપનો) અભ્યાસ...' એટલે અનુભવ. 'કલયિતુ' આહાહા..! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો ગાંસડો છે. એનો અભ્યાસ એટલે એનો અનુભવ. આહાહા..! 'કલયિતુ' એટલે એનો અભ્યાસ - અનુભવ. અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ, એ સ્વનો અભ્યાસ કહેવાય છે. આહાહા..! 'સ્વં વસ્તુત્વં' 'વસ્તુત્વં' (એટલે) વસ્તુપણાનો ભાવ. પોતાના વસ્તુત્વનો એટલે વસ્તુત્વ છે ને? વસ્તુનું જે સ્વરૂપ છે, એમ. વસ્તુનું જે સ્વરૂપ છે, અતીન્દ્રિય આનંદ, જ્ઞાન, શાંતિ, સ્વચ્છતા, વીતરાગતા.. આહા..! એ વીતરાગતાનો અનુભવ એ સ્વનો અનુભવ અને રાગનો ત્યાગ એ પરનો ત્યાગ. શબ્દો થોડા છે, ભાવ ઘણા ગંભીર છે. સંતોની વાણી છે. એમાં દિગંબર સંતો... આહાહા..! પાંચમે આરે કેવળીને ભૂલાવ્યા છે. એવી વાણી છે ઈ. આહાહા..! સમજે એને. 'વાણી જાણી તેણે જાણી છે' નથી આવતું? 'શ્રીમદ્'માં 'મોક્ષમાળા'માં આવે છે. વાણી જાણી, જિનવાણી

જાણી તેણે જાણી છે, બાપુ ! આહાહા...! એમને એમ વાણી વાંચી ગયા, જાણી લીધું, ધારણા (કરી લીધી એ નહિ). આહાહા...!

વીતરાગ, એની વાણીમાં તો વીતરાગતાનો આદર આવે છે અને રાગનો ત્યાગ આવે છે. આહાહા...! પછી એની બધી ટીકાઓ છે. આહાહા...! શાસ્ત્રમાં આવે છે ને કે સમભાવ આદરવા. આ એની બધી ટીકા છે. એનો અર્થ જ ઈ છે. આહાહા...! અરે...! પણ કેમ એને બેસે? જરીક કંઈક બીડી, કંઈક બહારનું શાક કે દાળ કે પાપડ કે અથાણું સારું થાય ત્યાં તો આમ જાણે ઓ...હો...હો...! આજ તો ખાઈને ઓ... ઓડકાર કરે. આહાહા...! હેં?

મુમુક્ષુ :- .. બહાર દેખાય.

ઉત્તર :- જાણે શું કર્યું જાણે અંદર! એકલું પાપ કરીને ઉભો થયો છે. આહાહા...!

અહીં કહે છે, [સ્વં વસ્તુત્વં કલયિતુમ્] સ્વ વસ્તુપણાનો અનુભવ. વસ્તુના વસ્તુપણાનો અનુભવ. વસ્તુત્વ છે ને? એટલે વસ્તુ છે પ્રભુ, એનું વસ્તુપણું એટલે અતીન્દ્રિય આનંદ, જ્ઞાન આદિ ભાવપણું. આહાહા...! એ વસ્તુના સ્વરૂપનો યથાર્થ '(અનુભવ) અભ્યાસ કરવા માટે...' [इदं स्वं च परं] જે ઓલું પહેલું કહ્યું હતું. 'સ્વ-અન્ય-રૂપ-આપ્તિ-મુક્ત્યા' અને [इदं स्वं च परं] 'આ સ્વ છે...' આ જ્ઞાન અને આનંદથી ભરેલો ભગવાન તે સ્વ છે. આહાહા...! 'અને આ પર છે...' રાગાદિનો વિકલ્પ તે બિલકુલ પર છે. આહાહા...! આવો જેણે અંતર અનુભવ કર્યો તેને એમ કે નિર્જરા થાય છે, એમ કહેવું છે. ઈ સંયોગમાં હોય છતાં એ સંયોગથી છૂટતો જાય છે, રાગથી છૂટતો જાય છે અને અંતરની શુદ્ધિથી વધતો જાય છે. આહાહા...!

સ્વ અને પર એવો [વ્યતિકરમ્] એટલે 'એવો ભેદ...' સ્વ નામ આનંદ અતીન્દ્રિય અને પર નામ રાગાદિ ને વિકલ્પ, એ બે, એનો ભેદ. વ્યતિકર એટલે ભેદ, બેની જુદાઈ. [તત્ત્વત:] આહાહા...! એકલું જાણવું, જાણી રાખ્યું, એમ નહિ કહે છે. પરમાર્થ કહેવામાત્ર નહિ. આહાહા...! સ્વ અને પર એકલું કહેવામાત્ર નહિ. આહાહા...! સ્વ અને પર 'પરમાર્થ જાણીને...' જોયું? [તત્ત્વત:] આહાહા...! 'સમયસાર', 'પ્રવચનસાર' અલૌકિક ગ્રંથ છે. આહા...! ભરતક્ષેત્રના ભાગ્ય કે આવા શાસ્ત્રો રહી ગયા. કાળ આવો હલકો, શાસ્ત્ર આવા ઊંચા રહી ગયા. આહાહા...! આત્મા અમર છે તેને અમર પર્યાયમાં બનાવે એવા શાસ્ત્ર છે. આહાહા...!

અહીં કહે છે, સ્વ-પરને, એવો ભેદ. સ્વ-પરનો ભેદ એકલો જાણવામાં રાખીને એ નહિ. આહાહા...! સ્વ-પરનો ભેદ તત્ત્વથી જાણીને. પરમાર્થ આત્મા આનંદ અને રાગ પર એમ પરમાર્થથી બરાબર અનુભવ કરીને, જાણીને. આહાહા...! છે કે નહિ અંદર? સ્વ અને પરનો વ્યતિકર એટલે જુદાઈ તત્ત્વત: જાણીને. પરમાર્થ વસ્તુ સ્વરૂપનો અનુભવ કરી અને સ્વનું ગ્રહણ અને પરનો ત્યાગ, એ તત્ત્વત: જાણ્યું કહેવાય, પરમાર્થ જાણ્યું કહેવાય. આહાહા...!

[તત્ત્વત:] 'પરમાર્થ જાણીને...' તત્ત્વથી જાણીને એમ. તત્ત્વથી એટલે જે જાણન સ્વરૂપ

છે પ્રભુ, તે આનંદથી જાણીને. આહાહા..! આવી વાત સાંભળવી મુશ્કેલ પડે. આહાહા..! આ સ્વ છે અને આ પર છે એવો વ્યતિકર. પર્યાયમાં વ્યતિકર આવ્યું હતું ને? પર્યાય વ્યતિકર (એટલે) ભિન્ન ભિન્ન છે ને? ભિન્ન ભિન્ન. એક સમયની પર્યાય ભિન્ન ભિન્ન, બીજે સમયે ભિન્ન ભિન્ન. ગુણ છે સહભાવી, અન્વય, અન્વય. સાથે રહેનારા, એકસાથે. સહભુવા એટલે ગુણો એકસાથે રહેનારા, હોં! દ્રવ્ય સાથે ગુણો રહેનારા એમ નહિ. સહભુવ એટલે ગુણો એકસાથે રહેનારા. દ્રવ્યની સાથે ગુણ રહેનારા એમ નહિ. કારણ કે દ્રવ્યની સાથે પર્યાય પણ રહે છે, એ નહિ. ગુણો જે છે અનંતા સાથે રહેનારા છે. ગુણો જે છે અનંત (એ) એક સમયમાં સાથે રહેનારા છે. આહાહા..! અને પર્યાય ભિન્ન ભિન્ન વ્યતિકર છે. ભિન્ન.. ભિન્ન.. ભિન્ન.. ભિન્ન. અહીં વ્યતિકર એટલે સ્વ અને પરને જુદું કરવું એ વ્યતિકર છે.

‘એવો ભેદ પરમાર્થે જાણીને...’ પછી કરવું શું? કે, [સ્વસ્મિન્ આસ્તે] ‘સ્વસ્મિન્ આસ્તે’ આનંદમાં રહેવું. સ્વમાં રહેવું, ટકવું. આહાહા..! ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ છે, એ સ્વમાં રહેવું. સ્વ અને પરનો ભેદ જાણીને, પરમાર્થે ભેદ જાણીને સ્વમાં રહેવું. આહાહા..! આવું આકરું લાગે એટલે બિચારાને ક્રિયાને રસ્તે ચડાવી દીધા, જેમાં સરવાળે કાંઈ (હાથ ન આવે). સરવાળા આવે છે – સંસાર. જેનો સરવાળો સંસાર. આહાહા..! આ વાત બેસવી હજી, એનું વલણ કરવું, વલણ... આહાહા..! એ એને કઠણ લાગે. અભ્યાસ નહિ ને. તેથી ‘કલયિતુ’ કીધું ને? આહાહા..! ‘સ્વં વસ્તુત્વં કલયિતુમ્’ સ્વ વસ્તુનો અભ્યાસ – અનુભવ કર. આહાહા..!

[સ્વસ્મિન્ આસ્તે] ‘સ્વસ્મિન્’ પ્રભુ ભગવાનઆત્મા. સ્વ અને પરને તત્ત્વથી પરમાર્થે જાણ્યો, ભેદ જાણ્યો, હવે સ્વમાં ઠર, સ્વમાં ટક, સ્વમાં રહે. આહાહા..! છે? ‘અને...’ [પરાત્ રાગયોગાત્] ‘પરાત્’ની વ્યાખ્યા આટલી કરી. પર એટલે શરીર ને વાણી ને મન ને ફલાણું એ તો પર તો ત્યાગ જ છે, પર તો અંદર છે જ નહિ. આહાહા..! આ તો એને કારણે એની પર્યાય. દ્રવ્ય તો એને જ કારણે છે પણ એની પર્યાય થાય છે એ એને કારણે થાય છે. શરીરની, વાણીની, બધા પરપદાર્થ એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. સંબંધ રાખ્યો તો રાગ સાથે. ત્રિલોકનાથ વીતરાગને રાગ સાથે સંબંધ રાખ્યો. વીતરાગ પ્રભુ એવો ભગવાનઆત્મા એણે રાગની મૈત્રી કરી હતી. આહાહા..! એ છોડ. ‘પરયોગાત્’ છે ને? [પરાત્ રાગયોગાત્] ‘પરાત્ રાગયોગાત્’ પરથી, રાગના યોગથી. આહાહા..! એક કળશ પણ કેટલું ભર્યું છે! આ કંઈ વાર્તા નથી. આહાહા..! એ તો જેમ શુભજોગને અશુભજોગ કીધો છે ને? એમ શુદ્ધજોગ પણ કીધો છે. શુદ્ધજોગ. આહાહા..! શુદ્ધ સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થવું એ શુદ્ધયોગ છે. આમ સાદી ભાષામાં શુદ્ધ ઉપયોગ. પણ શુદ્ધયોગ – શુદ્ધમાં યોગ (અર્થાત્) જોડાણ કરવું. શુભભાવ અને અશુભભાવ, એ શુભજોગ અને અશુભજોગ એની સાથે જોડાણ થયું. અહીં શુદ્ધજોગ. આહા..! કેમકે

વસ્તુ પોતે શુદ્ધ ત્રિકાળી છે, એની સાથે જોડાણ કર્યું એનું નામ શુદ્ધજોગ અને શુદ્ધ ઉપયોગ. એના વડે આત્મા અંદર ઠર્યો. શુદ્ધજોગ વડે. આહાહા...! શુભ-અશુભ જોગ વડે તો રખડવાનું થયું. આહાહા...! હેં?

મુમુક્ષુ :- શુભથી તો શેઠિયો થયો.

ઉત્તર :- શેઠિયા, હવે શેઠિયા બધા. આહાહા...! એક ફેરી કીધું નહોતું? ‘ચૂડા’માં હતા ને આપણા ‘રાયચંદ દોશી’? આપણા ‘નારણભાઈ’ના સાસરાના બાપ. ‘નારણભાઈ’એ દીક્ષા લીધી હતી. ‘રાયચંદ દોશી’ હતા, ‘ચૂડા’ના, વૃદ્ધ (હતા). એક ફેરી ‘જેઠમલજી’ હતા ને? અંદર આવ્યા ત્યાં આમ ‘ચૂડાવાળા’ જરી આકરા. ઉભા ન થાય. કારણ કે અમારું ઘણીવાર ત્યાં જાવું થાતું. એ લોકો સાધારણની વાત માને નહિ. એટલે ઓલો અંદર ગયો, ઉભા થાવ ને! ત્યાં એ બોલે છે, જેઠી! બેસને હેઠી. એમ આ શેઠ ને બેઠ ને હેઠ. અહીં તો શેઠની સાથે... આહા...! શેઠિયા શેના શેઠિયા? બાપા! અરે...રે...! ધૂળના ધણી.

મુમુક્ષુ :- હમણા શેઠ અને નોકરની વાત આવી ગઈ.

ઉત્તર :- એ આવી હતી ને. (શેઠ) વેપાર કરતો નથી છતાં વેપાર કરવાનો ધણી છે. ઓલો નોકર વેપાર કરે છે છતાં એનો ધણી નથી. ઇ તો દષ્ટાંત દીધું. આહાહા...!

અહીં તો બીજું કહેવું છે કે, ‘પરાત્ રાગયોગાત્’ એમ કીધું છે. પરના, શરીર, વાણી, મન ને બાયડી, છોકરાથી છૂટી જા, એમ નથી કીધું. આહાહા...! એક ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શાંત અને વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ, વીતરાગી અમૃતના સાગરનો ભરેલો ભગવાનઆત્મા, એનો અભ્યાસ – અનુભવ કર. એમાં ટક, એમ. અને ‘પરાત્ રાગયોગાત્’ પરથી એટલે રાગયોગથી, રાગના સંબંધથી. આહાહા...! ‘સર્વ પ્રકારે...’ એટલે કોઈ એમ કહે કે, કોઈ અશુભરાગ તો ઠીક પણ શુભરાગ છે એમાં ઘણો.. પરમાત્માની ભક્તિ, વિનય એ તો જરી આદરવા જેવો છે કે નહિ? આહા...! તો કહે છે કે, ‘પરાત્ રાગયોગાત્’ ‘સર્વ પ્રકારે વિરમે છે...’ સર્વ પ્રકારે વિરમે છે. આહાહા...! સર્વ સ્વભાવ ભગવાનઆત્મામાં ઠરે છે ત્યારે રાગના સર્વ પ્રકારથી છૂટી જાય છે. આહાહા...! આવો ઉપદેશ એટલે માણસને (કઠણ) લાગે. વસ્તુ તત્ત્વ આવું છે, બાપુ! આચાર્ય પોતે કહે છે ને, જુઓને! ‘પરાત્સર્વતો રાગયોગાત્’ છે? ચોથું પદ છે. ‘પરાત્સર્વતો રાગયોગાત્’ મૂળ પાઠ, કળશ. આહાહા...! પરથી એટલે પરના રાગયોગથી સર્વ પ્રકારે વિરમે છે.

‘(આ રીત જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વિના હોઈ શકે નહિ.)’ આ રીત, આ રીત એટલે આ પ્રકાર ‘(જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વિના હોઈ શકે નહિ.)’ ક્યો પ્રકાર? કે, સ્વમાં રહેવું અને પરથી છૂટવું, એ જ્ઞાન-વૈરાગ્યની શક્તિ વિના એ રીત હોઈ નહિ. આહાહા...! એક કળશ, એક કલાક થવા આવી. કાંઈ તમારે ત્યાં છ હજાર, આઠ હજારમાં ધૂળમાં મળે એવું નથી. આહાહા...! સ્વસ્મિન્ આસ્તે ‘આસ્તે’ એટલે ઠર. ‘આસ્તે’ (એટલે) રહે, રહે.

આહાહા...! અને 'પરાત્ રાગયોગાત્ વિરમતિ' પણ સર્વ પ્રકારે 'વિરમતિ' આહાહા...! રાગનો કોઈપણ અંશ આદરણીય (નથી). જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ રાગ પણ આદરણીય નથી. આહાહા...! એ તો અપરાધ છે. 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'માં છે. જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવ અપરાધ છે. આહાહા...! આવે, હોય. 'ભાવપાહુડ'માં કહેવાયે ખરું, અશુભથી બચવા તીર્થંકરગોત્ર બાંધવાના ભાવ કર, એમ પણ આવે, એમ આવે છે વ્યવહાર, પણ એ તો અશુભથી બચવા, અશુભ સ્થાનને ટાળવા માટે આવે, પણ છે તો બંધનું કારણ. એનાથી છૂટવા જેવું છે, એને રાખવા જેવું નથી. આહાહા...!

'(આ રીત...)' આ રીત શું કીધી? કે, સ્વ અને પર. સ્વનું ગ્રહણ અને પરનો ત્યાગ. તત્ત્વથી સ્વ અને પરનો ભેદ. તત્ત્વથી સ્વમાં રહેવું અને પરથી, રાગથી છૂટવું. એ રીત, એ પ્રકાર. 'જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વિના હોઈ શકે નહિ.' એ સાચું જ્ઞાન અને સાચા વૈરાગ્ય વિના એ હોઈ શકે નહિ. આહાહા...! સાચું જ્ઞાન, હોં! જ્ઞાનમાત્ર જાણપણું, વાંચન ને અગિયાર અંગ ને એ નહિ. તત્ત્વતઃ એમ કીધું છે ને? આહાહા...! આ પ્રકાર, આ વિધિ 'જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વિના હોઈ શકે નહિ.' આહાહા...! એ શ્લોક પૂરો થયો.

પ્રત્યેક પદાર્થની થવાવાળી ક્રિયા પોતાની કાળલબ્ધિથી થઈ છે, નિમિત્તથી થઈ નથી. પ્રત્યેક પરિણામ પોતાની ઉત્પત્તિના જન્મક્ષણથી ઉત્પન્ન થયા છે, નિમિત્તથી થયા નથી. અક્ષર લખાય છે તે કલમથી લખી શકાતા નથી. અક્ષરના પરમાણુની ક્રિયાનો કર્તા અક્ષરના પરમાણુ છે. સારી કલમથી સારા અક્ષર થાય કે લખનારની આવડતથી સારા મરોડદાર અક્ષર થાય તેમ નથી. અજ્ઞાની જગતને આવી વાત પાગલ જેવી લાગશે. પણ બાપુ! તારે જગતથી-સંસારથી છૂટવું છે ને?—તો વસ્તુસ્થિતિની મર્યાદાનો સ્વીકાર કર્યા વિના બીજો કોઈ ઉપાય નથી. દુનિયા ભલે પાગલ માને, 'લોક મૂકે પોક,' તારે દુનિયાનું શું કામ છે? દુનિયા દુનિયાનું જાણે તું તારા આત્માનું હિત થાય તેમ કરી લે ને! આ તો આત્મહિત કરી લેવાની મોસમ પાકી છે. આવા ટાણાં ચૂક્યે ફરી હાથ નહિ આવે. ભાઈ! બહારનું બધું તો એક-બે-ચાર નહિ પણ અનંત-અનંતવાર કરી ચૂક્યો છો, તેમાં શું નવું છે?—ને કોઈ શું માનશે કે શું કહેશે એનું તારે શું કામ છે? બીજાને રાજી રાખવામાં કે રાજી કરવામાં તારો આત્મા દાઝી રહ્યો છે. પણ એની તે કદી દરકાર ક્યાં કરી છે?—હવે તો જાગ! ભેદજ્ઞાનનો માર્ગ આચાર્યદેવે તારી સામે ખૂલ્યો કર્યો છે. અરે! તેં ભોગવેલાં દુઃખોનું પૂરું વર્ણન ભગવાનની વાણીથી પણ થઈ શકતું નથી એટલા તો તેં દુઃખ ભોગવ્યા છે, હવે એકવાર તો તારા આત્માની સામે જો! હવે તો પરથી ખસ, સ્વમાં વશ—આટલું બસ.

આત્મધર્મ અંક-૫, જાન્યુઆરી-૨૦૦૮

ગાથા-૧૮૮

સમ્યગ્દૃષ્ટિઃ સામાન્યેન સ્વપરાવેવં તાવજ્જાનાતિ -

ઉદયવિવાગો વિવિહો કમ્માણં વણિદો જિણવરેહિં ।

ણ દુ તે મજ્ઝ સહાવા જાણગભાવો દુ અહમેક્કો ॥૧૯૮॥

ઉદયવિપાકો વિવિધઃ કર્મણાં વર્ણિતો જિનવરૈઃ ।

ન તુ તે મમ સ્વભાવાઃ જ્ઞાયકભાવસ્ત્વહમેકઃ ॥૧૯૮॥

યે કર્મોદયવિપાકપ્રભવા વિવિધા ભાવા ન તે મમ સ્વભાવઃ । એષ ટઙ્કોત્કીર્ણેકજ્ઞાયક-
ભાવોઽહમ્ ।

હવે પ્રથમ, સમ્યગ્દૃષ્ટિ સામાન્યપણે સ્વને અને પરને આ પ્રમાણે જાણે છે - એમ ગાથામાં કહે છે :-

કર્મો તણો જે વિવિધ ઉદયવિપાક જિનવર વર્ણવ્યો,

તે મુજ સ્વભાવો છે નહીં, હું એક જ્ઞાયકભાવ છું. ૧૮૮.

ગાથાર્થ :- [કર્મણાં] કર્મોના [ઉદયવિપાકઃ] ઉદયનો વિપાક (ફળ) [જિનવરૈઃ] જિનવરોએ [વિવિધઃ] અનેક પ્રકારનો [વર્ણિતઃ] વર્ણવ્યો છે [તે] તે [મમ સ્વભાવાઃ] મારા સ્વભાવો [ન તુ] નથી; [અહમ્ તુ] હું તો [એકઃ] એક [જ્ઞાયકભાવ] જ્ઞાયકભાવ છું.

ટીકા :- જે કર્મના ઉદયના વિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલા અનેક પ્રકારના ભાવો છે તે મારા સ્વભાવો નથી; હું તો આ (પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર) ટંકોત્કીર્ણ એક જ્ઞાયકભાવ છું.

ભાવાર્થ :- આ પ્રમાણે સામાન્યપણે સમસ્ત કર્મજન્ય ભાવોને સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર જાણે છે અને પોતાને એક જ્ઞાયકસ્વભાવ જ જાણે છે.

ગાથા-૧૮૮ ઉપર પ્રવચન

‘હવે પ્રથમ, સમ્યગ્દૃષ્ટિ સામાન્યપણે સ્વને અને પરને આ પ્રમાણે જાણે છે...’

ઉદયવિવાગો વિવિહો કમ્માણં વણિદો જિણવરેહિં ।

ણ દુ તે મજ્ઝ સહાવા જાણગભાવો દુ અહમેક્કો ॥૧૯૮॥

કર્મો તણો જે વિવિધ ઉદયવિપાક જિનવર વર્ણવ્યો,
તે મુજ સ્વભાવો છે નહીં, હું એક શાયકભાવ છું. ૧૯૮.

આહા...! આવી શરતું છે, આવી જવાબદારી છે. એના વલણ તો કર, વળ તો ખરો. આમ છે એ કરતા આમ વળ તો ખરો. આહાહા...! વલણ. આહાહા...! એમાં આ તત્ત્વદષ્ટિ અને તત્ત્વજ્ઞાન, સ્વરૂપમાં ઠરવું અને પરથી છૂટવું એ ત્યારે તેને થશે, તે વિના થઈ શકશે નહિ. આહાહા...! ‘કર્મો તણો જે વિવિધ ઉદયવિપાક જિનવર વર્ણવ્યો,’ વિપાક, હોં! સત્તા પડી છે એ નહિ. આહાહા...! ‘ઉદયવિપાક જિનવર વર્ણવ્યો, તે મુજ સ્વભાવો છે નહીં, હું એક શાયકભાવ છું.’

ટીકા :- છે તો બે લીટી. આહાહા...! ‘જે કર્મના ઉદયના વિપાકથી...’ ઇ શું કહ્યું? કર્મ સત્તામાં પડ્યું છે એની આ વાત નહિ. ઉદયમાં આવ્યો, પાક આવ્યો, પાક. ખરવાને ટાણે પાક આવ્યો. એ ઉદય વિપાકથી, ‘કર્મના ઉદયના વિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલા...’ આહાહા...! ભગવાનઆત્માના વિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલા નહિ. ભગવાનઆત્માનો વિપાક તો અતીન્દ્રિય આનંદનું ઉત્પન્ન થવું એ ભગવાનઆત્માનો વિપાક છે. આહાહા...! પહેલું આ નાખ્યું, જોયું? બીજો વિસ્તાર ભલે પછી કરશે.

‘કર્મના ઉદયના વિપાકથી...’ હવે વાંધા અહીંથી બધા છે કે, કર્મને કારણે જે વિકાર થાય છે એ કર્મને કારણે થાય છે. અહીં તો ઉદયના વિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલા, તારી લાયકાતથી, નબળાઈથી. આહાહા...! એ તો જડ છે, કર્મ તો જડ છે. જડની પર્યાય કંઈ તને અડતી નથી. આહાહા...! અનંત કાળ થયો પણ કર્મનો કોઈ દિ’ આત્મા અડ્યો નથી. તેમ કર્મ આત્માને અડ્યું નથી. અરે...! આવું પરિભ્રમણ થયું ને? ઇ તો તારા ઊંધા ભાવને લઈને થયું છે. કંઈ કર્મને લઈને થયું છે એમ નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘કર્મના ઉદયના વિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલા અનેક પ્રકારના ભાવો છે...’ આહાહા...! રાગ, દ્વેષ, સુખ, દુઃખ પછી બહારની સામગ્રી પણ લેવાય છે. શરીર, સામગ્રી, પૈસો-લક્ષ્મી, આબરુ-કીર્તિ બધું. એ ‘અનેક પ્રકારનો ભાવો છે તે મારા સ્વભાવો નથી;...’ ધર્મી એમ જાણે છે કે, એ મારા સ્વભાવ (નહિ), એ મારા નથી. એ મારા નથી એટલે એ મારા સ્વભાવ નથી. મારા સ્વભાવ નથી એટલે એ મારા નથી. આહાહા...! આ છોકરાય મારા નથી, પૈસાય મારા નથી, એમ. ઘાતિકર્મના ઉદયથી અંદર રાગાદિ (થાય), અઘાતિના ઉદયથી સંયોગ (પ્રાપ્ત થાય) સંયોગ એ મારો સ્વભાવ નથી. ધર્મી એમ જાણે છે કે એ મારા સ્વભાવ નથી. આહા...! એ મારી ચીજ નથી, એ મારામાં નથી, તે હું નથી. આહાહા...!

‘અનેક પ્રકારના...’ એક પ્રકાર નહિ ને? રાગેય અનેક પ્રકારનો, દ્વેષેય અનેક પ્રકારનો અને બહારના સંયોગ, સંયોગી ચીજ. અનેક પ્રકારના સંયોગો. આમ સ્ફટિકના મહેલ હોય, સ્ફટિકના મહેલ! એક એક સ્ફટિક કરોડો-અબજોની કિંમતનું, એના તો મહેલ હોય, ઘરના.

‘રાવણ’ને સ્ફટિકના મહેલ હતા. ‘રાવણ’ મરીને નરકે ગયો. આહાહા..! આમ નિસરણીએ ચડતાં ચડતાં પણ ભ્રમ પડી જાય. સ્ફટિક એટલે બધું દેખાય અને એ નિસરણી પણ ન્યાં દેખાય. હવે એ નિસરણીએ ચડું છું કે હેઠે (ઉતરું છું ખબર ન પડે). ધ્યાન રાખવું પડે. સ્ફટિકની નિસરણી, સ્ફટિકના પથરા. આહાહા..! અને માથે મેડી જાય એ પણ સ્ફટિકની. અરે..રે...! એ અનેક પ્રકારના ભાવ બાહ્યમાં અને અંદરમાં અનેક પ્રકારના ભાવ રાગના, બેય કર્મ. ઘાતિ અને અઘાતિ. ઘાતિથી અંદરમાં અને અઘાતિથી (બહારમાં). ઘાતિથી અંદરનો અર્થ કાંઈ ઘાતિથી થયો નથી. ઘાતિ એ નિમિત્ત છે અને ઉપાદાન પોતાથી થાય છે એટલે ઘાતિથી એમ કહેવામાં આવે. આહાહા..!

‘કર્મના ઉદયના વિપાકથી ઉત્પન્ન થયેલા...’ એમ કીધું ને? રાગદ્વેષ થાય છે એ કર્મના ઉદયના વિપાકથી થાય એમ કીધું. આહાહા..! એ તો તે ઉદય છે ત્યારે અહીં વિકાર પોતે કરે છે, પોતાના કારણે ત્યારે તે કર્મને નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! અહીં તો પરભાવ બતાવવો છે ને? કર્મના ઉદયથી જેટલા વિકલ્પો ઉઠે છે એ બધા પર વસ્તુ છે. અને કર્મના ઉદય શાતાવેદનીય આદિથી કે નામકર્મથી બહારમાં જશોકીર્તિ ને બહારમાં ધડાકા, ધમાલ, આબરુ મોટી હોય નામકર્મને લઈને, એ બધા મારો સ્વભાવ નથી, એ હું નહિ. આહાહા..! જશોકીર્તિ આમ બહારમાં જામી હોય, એ એક કર્મના ઉદયનું ફળ છે, એ કંઈ હું નથી. આહાહા..! કેટલું પાછું ફરવું પડે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મોહું ફેરવવું પડે.

ઉત્તર :- વલણ જ ફેરવવું પડે. આહાહા..! એક બાજુ ભગવાન અને એક બાજુ રામ અને એક બાજુ ગામ, વિકલ્પથી માંડીને આખી દુનિયા. આહાહા..!

કહે છે કે, કર્મના ઉદયના વિપાકથી. આમાં કાઢે માળા. કર્મના ઉદયને લઈને રાગાદિ થાય છે, જુઓ! અહીં તો કહેવું છે કે, એનો એ સ્વભાવ નથી. વિકાર થાય છે તો એના પોતાને કારણે. વિકાર થાય છે એ ષટ્કારકના પરિણમનથી થાય છે. તેને નિમિત્તની તો અપેક્ષા નથી પણ દ્રવ્ય-ગુણની અપેક્ષા નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- કર્મમાં એ જોડાયને વિકાર થાય છે.

ઉત્તર :- ઇ પોતે જોડાય છે ત્યારે જ એને વિકાર થાય છે. કર્મ તો જડ છે, એ જડ છે, અજીવ છે. તારામાં રાગદ્વેષ થાય એ ચૈતન્યના ભાસ જેવો છે. તારામાં તારાથી થાય છે. કર્મને લઈને બિલકુલ એક દોકડોય નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ન જોડાય તો નિર્જરા થઈ જાય.

ઉત્તર :- એ માટે તો કહે છે. એ મારા સ્વભાવ જ નથી. મારો સ્વભાવ તો ભગવાન મારી પાસે છે. આ બધા વિકાર અને બહારમાં વિકારના ફળ એ મારો સ્વભાવ જ નથી. એમાં હું નથી, એ મારા નથી, મારામાં એ નથી, એમાં હું નથી. આહાહા..!

‘તે મારા સ્વભાવો નથી; હું તો...’ આહાહા...! સવા બે-અઢી લીટી છે પણ... ‘હું તો આ (પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર)...’ મારો ભગવાન તો મને પ્રત્યક્ષ વેદનમાં આવે છે. આહાહા...! ધર્મી એમ જાણે છે કે મારો નાથ, મને મારો અતીન્દ્રિય આનંદ અનુભવમાં આવે તે હું છું. આહાહા...! દયા, દાનના પરિણામ તો હું નહિ, અશુભ તો નહિ, બાહ્યની સામગ્રી તો એની પર્યાય એનામાં, એ તો નહિ... આહાહા...! હું તો પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર (છું). પરોક્ષ રહું એ હું નહિ, એમ કહે (છે). આહાહા...! જ્ઞાનની વર્તમાન પર્યાય આત્માને સીધી પકડે છે એ પ્રત્યક્ષ છે. એને પકડવામાં કોઈની અપેક્ષા નથી. આહાહા...! એમ કહીને તો એમેય કહ્યું કે, અનુભવમાં વ્યવહારની અપેક્ષા નથી કે વ્યવહાર કષાય મંદ હોય, દયા, દાન ને એવા રાગ હોય એને અનુભવ થાય, એમ નથી. આહાહા...! એ તો પરવસ્તુ છે. આહાહા...!

‘હું તો આ (પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર) ટંકોત્કીર્ણ એક જ્ઞાયકભાવ છું.’ એ અનેક ભાવો તે સ્વભાવો મારા નથી. હું એક જ્ઞાયકભાવ છું. જોયું? ગુણ-ગુણી ભેદ ને હું અનેક ગુણ છું એમેય ન લીધું. હું અનેક ગુણવાળો છું (એમેય નહિ). આહાહા...! ‘(પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર)...’ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ને પ્રત્યક્ષ અનુભવગમ્ય. ‘ટંકોત્કીર્ણ...’ જેવો છે તેવો એમને એમ આ ‘જ્ઞાયકભાવ છું.’ હું તો આ જ્ઞાયકભાવ છું. લ્યો.

‘આ પ્રમાણે સામાન્યપણે...’ સામાન્ય એટલે એકદમ ભગવાન જુદો અને રાગાદિ બધું, પછી એના ભેદ ભલે પાડશે પણ એકસાથે બે જુદા પાડી નાખ્યા. ‘સામાન્યપણે સમસ્ત કર્મજન્ય ભાવોને સમ્યગ્દષ્ટિ પર જાણે છે અને પોતાને એક જ્ઞાયકસ્વભાવ જ જાણે છે.’ એક જ્ઞાયક સ્વભાવ પાછુ, જોયું? અનેક ગુણ-ગુણી ભેદેય નહિ. આહાહા...! ઓલા અનેક વિકલ્પ, વિકાર અને બહારની સામગ્રી એ બધી મારા સ્વભાવમાં નથી, મારો સ્વભાવ નથી. અને હું છું તો જ્ઞાયકભાવ છું. એને અહીંયાં સમ્યગ્દષ્ટિને નિર્જરા થાય એમ કહેવું છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!).

પરની મમતાના ભાવ પણ હજુ જેને પડ્યા છે અને નિર્વિકલ્પ થવા જાય ઈ નિર્વિકલ્પ નહીં થઈ શકે. હજી તો નીતિ આદિના પરિણામ પણ નથી અને નિર્વિકલ્પ થવા જાય તો ઈ નિર્વિકલ્પ નહીં થઈ શકે. આ વાત મોક્ષમાર્ગ-પ્રકાશકમાં પણ કહી છે. લૌકિક પ્રમાણિકતાના પણ જેને ઠેકાણા ન હોય અને એને ધર્મ થઈ જાય ઈ ત્રણકાળમાં ન બને. અનીતિથી જેને એક પાઈ પણ લેવાના ભાવ છે તેને અનુકૂળતા હોય તો આખી દુનિયાનું રાજ પચાવવાના ભાવ છે.

એક દીવાન રાજના કામ માટે રાતના રાજની મીણબત્તી બાળી કામ કરતો હતો અને જ્યાં પોતાનું કામ કરવાનો વારો આવે ત્યાં તે રાજની મીણબત્તી ઠારી પોતાના ઘરની મીણબત્તી કરે, પોતાના ઘરના માટે રાજની મીણબત્તી ન વપરાય. (આવું તો પહેલાં નીતિમય જીવન હોય). આત્મધર્મ અંક-૫, જાન્યુઆરી-૨૦૦૮